

Szegedi értékrend

Látszatra semmi közük egymáshoz, pedig alapvető és lényegi összefüggések sora köti össze a három kötetet. Azokat a könyveket, melyek az elmúlt napokban jelentek meg. Szabó Tibor és Zallár Andor kötetének címe: *Szent-Györgyi Albert Szegeden és a Szent-Györgyi gyűjtemény; Bakonyi Tibor* posztumusz tanulmánya Magyar Ede építész pályáját rajzolja föl; *Szuromi Pál, Fischer Ernő* festőművészről írt kismonográfiát. Mindhárom munka sorozatdarab, a Szent-Györgyi könyv a Csongrád megyei Levéltár *Tanulmányok Csongrád megye történetéből* címet viselő sorozatának 15. darabja; Bakonyi tanulmánya az MTA Építészettörténeti és Elméleti Bizottságának és a Magyar Építőművészek Szövetségének *Architektúra* sorozatában jelent meg; míg a Fischer-pályakép a *Mai Magyar Művés* sorozat 95. kötete. Valamennyi műnek meghatározóak szegedi vonatkozásai. Az első „Szent-Györgyi Albert hosszú alkotó életéből ... mindössze szűk másfél évtizedet dokumentál részletesen — szegedi éveit, lényegében az 1930-tól 1944 elejéig tartó időszakot. Ez az időszak azért érdemel figyelmet, mert egy nagy kortársunk életének zenitjét mutatja, az alkotó ember sokoldalúságát”; a Bakonyi kötet „bemutatja a századforduló idején alkotó egyik vidéki magyar építészünket, aki mértékadóan járult hozzá Szeged belvárosának máig is érvényesülő építészeti megjelenéséhez, egy olyan építész, aki tervezett és alkotott, aki kapcsolatban állt a nagyvilággal, s ebből a kapcsolatból más következtetéseket is vont le, ennek nyomán más eredményeket is ért el, más építészeti megjelenést is biztosított, mint ami a századforduló magyar építészetére általában jellemző volt.”; Fischer Ernő 1959-től 1974-ig a Tanárképző Főiskola Rajz Tanszékének tanára, később tanszékvezetője volt, itt rendezte — csaknem ötven évesen első önálló kiállítást, melynek katalógusába ezt írta: „A festő hivatását alapvetően határozta meg az építőmesteri vonás. Mindig új szellemi alaprajznak megfelelően kell állványozni és építeni. Új formákat, új módszereket, eszközöket kell keresni, hogy értelmezni tudjuk az új tartalmakat...” Ezek a korrespondenciák önmagukban még nem feltétlen értékek, bár maguk az összecsengések eredmények, értékeket sejtetnek, legyen szó bár tudományról, építészetről, festészetéről. De nézzük a könyveket sorjában...

*

„EGY ALKOTÓ ÉLET FÉNYKORA” — ezt a címet viselte az a harminc részes sorozat, mely e lap hasábjain 1986 tavaszán bemutatta Szabó Tibor és Zallár Andor nemes vállalkozását, Szent-Györgyi Albert szegedi éveinek történetét. Szent-Györgyi Albert életéről már szegedi évei alatt *legendák keringtek*. Jól tudjuk, mindenféle legendának van valóság alapja. S ha végigbongesszük az olvasmányos kötetet, egyértelművé válik, milyen alapot szörnalyaltak föl a legendák Szent-Györgyi személyiségét, különös, akkoriban szokatlan professzori attitűdjét illetően. A vállalkozás legjobb erénye, hogy az ember felől közelíti a tudóshoz, a tanárhoz, a közéleti férfiúhoz. Sokszor mondjuk és írjuk, hogy „régí adósságot törleszt a város”. Most, szerencsére nem adósságtörlesztésről van szó, hanem *időszűrűségről*. Ez a kötet a lehető legalkalmasabb időben és helyen jelent meg. Szegeden a hetvenes években ráébredt arra, mivel tartozik azoknak a tudósoknak, művészeknek, — köztük például Szent-Györgyinek, Buday Györgynek — akik Szeged nevét népszerűsítették a világban, akik jelentős mértékben hozzájárultak a város szellemi potenciáljához, karakteres vonásokkal, tartalmai jegyekkel gazdagították örökségét. A Szabó—Zallár kutatópáros fontos feladatának tekintette, hogy a SZOTE könyvtárának bázisán és égisze alatt földolgozza az egyetem történetét, összegyűjtse mindazon dokumentumokat, melyek hitelesítik az itt lezajlott, immár közel hetven éves egyetemi oktatás tartalmi és hagyományteremtő tevékenységét. Ennek a munkának fényes fejezete az a másfél évtized, melyet elsősorban Szent-Györgyi Nobel-díjra érdemes tevékenysége fémjelez. Gondos és precíz gyűjtő-és elemzőmunka ered-

OLVASÓNAPLÓ

ménye a kötet első fejezete, mely kronológiai sorrendben és tematikus blokkokban mutatja meg a professzor szerteágazó tevékenységét, dokumentumokkal igazolja munkásságának minden szeletét, visszaemlékezések sorával hitelesíti a tényeket. Így szerencsés ötvözetben jelenik meg objektív, tudományos igazság és szubjektív vélemény, érzelmi motívum. Az ilyen típusú könyvnek, mely a szakemberek, egyetemi hallgatók mellett a nagyközönségnek is szól, elengedhetetlen feltétele az olvashatóság, érdekesség. Az szegedi éveket feltérképező első részt időrendi összefoglaló és egy szerény fotóválogatás egészíti ki.

A kötet második részében a szerzők — miután vázlatosan bemutatták az egyetem történeti gyűjteményt —, kronológikus rendben bemutatnak 219 Szent-Györgyire vonatkozó dokumentumot: leveleket, egyetemi jegyzőkönyveket, följegyzéseket, előadásrészleteket. Ezek az eredeti anyagok egyértelműen hitelesek, pontosak, s remekül érzékeltetik a környezet, a tudományos élet, a közhangulat Szent-Györgyhez kötődő intenzitását a Szegedre kerüléstől a Nobel-díj körüli ünneplésen át a háború nehéz időszakáig. Ezek a dokumentumok hasonlóan érdekfeszítő olvasmányok, mint az életrajzi fejezetek. E kötettel a szerzők és a kiadó méltó módon áll abba a sorba, mely a Nobel-díjas tudós emléket őrzi: az orvostudományi egyetem névfelvétele, a pantheonban szobrának felállítás, a Gyapjas Pál utcai, egykori otthonán emléktábla elhelyezése... A sor folytatást remél: egyszer talán az újszegedi épületben az egyetem történeti gyűjtemény részeként nyilvánosság elé kerülhet a Szent-Györgyi anyag is. Ehhez a szemléletalkításhoz is nagyban hozzájárul ez a kötet. Ha már a kötetismertető címében Straub F. Bruno előszavából idéztünk, végezetül kölcsönözzük Szilárd János rektor szándékát: „*Ajánlom e kötetet mindenkinek, aki tiszteli a tudást, az emberséget, a történelmi helyállást.*”

*

A HULLÁMVONAL ÉPÍTÉSZE

— így is nevezhetnénk a máig alig ismert egykori szegedi tervezőt, Magyar Edét, akinek munkásságát a szecesszió kiváló ismerője, Bakonyi Tibor dolgozta fel. Sajnos, a szerző sem érthette meg munkája megjelenését, 1982-ben gyógyíthatatlan betegség törte ketté pályáját. Tragikus sors jutott Magyar Edének is, aki 1977 január 31-én született Oszdászki Edeként Orosházán, s 1912 május 5-én „anyagilag, szellemileg kimerülve, erkölcsileg megtépázva” szívén lötte magát. Egy évtizednyi sincs szegedi tervezői munkássága, épületeivel mégis meghatározó módon alakítja a város eklektikus építészeti képét. Olyan házak tervezése fűződik nevéhez, mint a Tábor utca Goldschmidt-ház, a Bajcsy—Kigyó és Lenin krt. által határolt Schéffer-ház, a Lenin körüti Reöck-palota, a lebontott Forbáth-villa, a Káráz utca—Somogyi utca sarkán álló Ungár—Mayer-palota, a Lenin körüli Református-palota, a Jósika utca 14 szám alatti, a Partizán utca 5, a Lilium és az Április 4 utca sarkán álló, a Bolyai utca 15, a József Attila sgt. 8. sz. alatti lakóházak, a Lenin krt. Kiss Ernő utca sarkán álló Wöber-palota.

Bakonyi Tibor szinte kézenfog bennünket, elvezet az épületekhez, pontosan megmutatja Magyar Ede építész fantáziájának nyomait, kitér az alaprajztól kezdve a legapróbb részletekre: korlátokra, stukkókra, díszítésekre. Világos elemzéssel vezet le a tervező szecessziós vonalkultúrájának európai előzményeit, nyomkövetve egyéniségének sajátos ágait, a kivételes stílusjegyeket. Kritikus szellemben vizsgálja Bakonyi—Magyar Ede, tevékenységét, minden szempontból tudományos igénytel, nem csábítja a különös és tragikus sors közönségvonzó lehetőségére. A képanyag arra dobbsenti rá a kötet lapogatóit, hogy mennyire figyelmeztetünk járunk-kelünk a városban, mennyi szépségtől, érdekességtől, egyedi megoldástól foszt meg

bennünket a rohanás, a szemmagasság egyetlen nézőpontja. Bakonyi Tibor—Magyar Ede monográfiája *hézagpótló mű, egy sokáig megcsúfolt építészeti, képző- és iparművészeti irányzat divaton túli, alapos értékelése. Azt is írhatnám rehabilitációja. Mely immár végérvényesen értékké nemesedik és szervesen épül be Szeged építészeti, kultúrtörténeti és szellemi szövetébe.*

Kubinszky Mihály rendezte sajtó alá Bakonyi Tibor hagyatékát, s ő írt bevezetőt is megállapítva: „*Bakonyi Tibor érdeme, hogy (e kötet révén) a magyar építész története után érdeklődő olvasó megismerkedhet egy olyan építész életével és munkásságával, akinek egyetlen műve sem épült az ország fővárosában, hanem mind vidéken, és aki nem csatlakozott semmilyen irányzathoz, csak legjobb képességei szerint végezte munkáját.*”

*

HIDAT KELL ÉPÍTENI A VÉGES ÉS A VÉGTELEN KÖZÖTT

— a művészi program ugyan Mednyánszkytól való, mégis vállalhatja Fischer Ernő, kortárs hazai festészetünk egyik kellően nem méltányolt kiemelkedő alakja, akinek munkásságáról a szegedi múzeum művészettörténésze, Szuromi Pál írt rég esedékes kismonográfiát. Szuromi is személyes élménnyel indítja munkáját, hadd osszak meg én is egy soha nem feledhető emléket a Szegedi Tanárképző Főiskola egykori mesteréről. Fischer hosszú éveken át Pestről járt Szegedre, mint annyi más tanártársa. Bent lakott a Hámán Kató úti épületben, tanszakvezetői szobájában. Am esténként gyakori vendég volt Mátyás téri alberletünkben, padlásszobánkban, ahol zsíroskenyér és vörösbőr partikon folyt az ismeretfejlesztő, személyiségformáló, szemléletalkító diskurzus — azt hittük, mi ifjú főiskolások — egyenrangú partnerekként. Csak később döbbsentünk rá, Fischer micsoda pedagógiai érzékeléssel irányította a beszélgetést, hogy engedte, s húzta meg időnként a gyeplőt, miként irányította érdeklődésünk a legújabb képzőművészeti, irodalmi, zenei kísérletek felé... Egy szóval felejtethetetlen Mátyás téri este volt! S úgy hiszem, azoknak a rajztanár-generációknak, amelyeknek tagjai a hatvanas években és a hetvenes évek első felében voltak szegedi diákok, akad emlékeznivalójuk Fischer Ernőről.

Róla legtöbbet mégis *képei mondanak el*. S ezt nagyszerű érzékkel vette figyelembe Szuromi Pál. Nem életrajzi szárla fűzte a műveket, hanem *műközpontú megközelítést* választotta. Ez annál is inkább kínálja magát, mert Fischernek meglehetősen pontosan körülhatárolt tematikája van: katedrálisok, a görög mitológia és bibliai témái, Prága varázsos élménye, a cirkuszok, körhinták világa. S Fischer egyik legjellemzőbb *festői attitűdjé a folyamatosság, a befejezetlenség, a tökéletességre törekvés*. Ebből következően *csak abba hagyott képei vannak, befejezett művei alig*. Emlékszem, évekig festette annak idején az *Achilles és Hektor* című nagyméretű képét, folyamatosan mélyítve, gazdagítva a görög monda modellértékű történetét. Ez határozta meg egész művészi pályáját: szellemi és erkölcsi mélységeket keres, a jelenségek mögött a törvényt, a felszíni vibráláson túl a mélyrétegek igazságát, az intellektus által ellenőrzött érzelmi tartományokat, látvány mögött a lényeket. Ugyanakkor rejtőzködő festő is, akinek „nem a pacsipta fontos, hanem a dal”. Ettől léphet át dimenziókat, *festhető kozmikus kerekelt szabadsága, valósulhat meg szellemi autonómiája*. Mindezt képről képre pontosan levezeti Szuromi Pál, s precíz utal a kapcsolatokra Kleé élményétől Bartha László pikűrjáig. Sokféle stílus-elemből, a kifejezőmód megannyi lehetőségét felhasználva teremti meg Fischer senkihez nem hasonlítható festői világát, a rétegzett faktúráit, belső fényeit, erkölcsi tartalmait: a „*képzlet logikáját*”.

Fischer Ernő hetvenötödik évében jár. Ötven évesen rendezte első önálló kiállítást. Most jelent meg róla az első kismonográfia. Ő volt az, aki az ötvenes években újjá bocsátotta Művészeti Kiskönyvtár sorozatot. A Mai Magyar Művészet című sorozatban a róla szóló a 95. kötet.

TANDI LAJOS

SZUROMI PÁL RAJZA

LENGYEL ZOLTÁN

Délután

álmaim erdejében, mikorra a napok sora már benőtt ösvény, én ébredek reggel, délben s van úgy, hogy éjjelre sem halványul napom.

legmélyen láthatatlanná lenni: ennyi lehetett a gyerekkorom, megnyugtató kirándulás után a nappalok közötti izgalom.

visszatérés már minden ébredés, ne jöjj! útjaim határlalanok, egyre pontosabban adom vissza, mint a szüntelen felejtés adott.

A HIVALKODÁS VILÁGA?

Színházak — felújítás után

A magyarországi színházak legtöbbje bizony igen sanyarú állapotban volt, mire a hetvenes évek végén elkezdődött még ma is tartó rekonstrukciójuk. Ha nem is a színházépítésben — mert abban a száz évvel ezelőtti hullámot nem követte újabb —, de a fel- illetve megújításban lezárult tehát egy korszak, melynek eredményeiről, részleteiről a Művelődési Minisztériumban Véghelyi Józsefet és Pálfi Ferencet kérdeztük.

— Az épület, vagy a százéves színháztechnika szorult-e inkább felújításra?

— Voltak olyan épületek, melyeket eredetileg nem színháznak szántak. Jónéhány van ilyen a pestiek között, de a veszprémi is eredetileg kaszinónak épült, a kaposvárit is csak nyári színháznak szánták. Ezeknél nagyobb horderejű építészeti, épületgépészeti munkákat kellett megoldani.

— Milyenek kell lennie ma egy színházépületek?

— A múlt századi, az üzleti szempontokat erőteljesen érvényesítő színházművészetnek olyan épület kellett, amelybe sok néző elfért. A színházépület felét, néhol kétharmadát a nézőtér és a közönség közlekedésére, ellátására szolgáló helyiségek foglalták el. Ez az arány megfordult a felújítások után: a terület kétharmadát foglalják már el az öltözők, a műhelyek, a színpadtér — mely szintén megnőtt —, és az üzemi épületek.

— Csak az arányok változtak, vagy szükség volt terjeszkedésre, új épületekre is?

— A nézőtereken ugyan elvesztettük az ülőhelyek majdnem egyötödét (köztük sok olyat, ahonnan nem is lehetett látni a színpadot) ám mindezt pótolja a komfort, a szélesebb sorközök, a kényelmesebb székek. További területekre volt azonban szükség akkor, ha a színház ragaszkodott a saját műhelyekhez. Ez a többszázados, tehát több műfajban tevékenykedő színháznál gyakoribb, és érthető is. Hogy mennyire terjeszkedhetnek, az attól függ, mennyi pénzzel támogatta az építkezést a megyei tanács. Kaposváron rekordidő, 11 hónap alatt, jugoszláv kivitelezővel készült el a rekonstrukció, 450 millió forint körüli költséggel, melyben emeletraépítés és egy másik épület megvásárlása is szerepelt. Így aztán helye lett a stúdiószínháznak, és egy olyan felszereltségű videóstúdióknak is, melyet akár bérbe is adhatnak az előadásról felvett készítő televízióknak. Kecskeméten szintén terjeszkedtek, a színház mögötti épületet vette meg a tanács, s az épülettel a hátsó színpadnak közvetlen kapcsolata van.

— Az utóbbi évtizedekben megnyílt színházak közül egyedül a győri épült eredetileg is *Thália* otthonának. A zalaegerszegi és a nyíregyházi épület hogyan működik?

— A nyíregyházi épület régebben is színház volt, a zalaegerszegi pedig egy volt művelődési otthon sikeres átalakítása: színpadterei jól működnek, kényelmesek. Mindkét színház létre-

hozása 1978-ban 150 millió forintba került.

— Összehasonlításként hallhatnánk még néhány dátumot és összeget?

— 1980-ban fejeződött be a budapesti Katona József Színház rekonstrukciója, 20 helyett 80 millió forintos költséggel. 1982—83-ban a debreceni színházé, melyben a hatvanas évekbeli gyors beavatkozás nem járt sikerrel, és ez alkalommal 150—180 millió forintot kellett költeni rá. 200—250 millió forintos tervvel indult a szegedi és a veszprémi felújítás, ez is több lett természetesen 1987-re. Pécsre jövőre várhatóan kész lesz a kamaraszínház után a nagyszínpad is, összesen körülbelül 7—800 millióért. Előkészítés alatt van a szolnoki színház felújítása, ahol a műhelyeknek is helyet kell adni, a színpadteret is változtatni kell, az előírást költségre 5—600 millió forint. Budapestén az Arany János Színház felújításán dolgozunk, az építkezés előreláthatóan jövőre fejeződik be és 450 millió forintba kerül.

— A színházrekonstrukció speciális munka. Gond-e a megfelelő kivitelező megtalálása?

— Igényes és bíráló szemeknek kitett munka ez, ezért is végzik szívesen, ugyanezért ezért is ódzkodnak tőle néhány esetben a kivitelezők. Vannak azonban már nagy gyakorlatot szerzett és szép munkát végző cégek, amelyek több színház felújításán is dolgoztak. Ilyen a fővárosban például a II. számú Középfelújító Vállalat. Ők csinálták az Operát és a Madách Kamaraszínházat, az Agroépszer pedig vidéken is dolgozott. A színháztechnika szerelésében a Tungsram, a BEAG és a kifejezetten erre szakosodott Színháztechnika Kiszövetkezet jár az élen.

— Az európai színvonalhoz képest milyen szintű a mi „megújult” színháztechnikánk?

— Úgy véljük, mindent tud, amit kell. A felsőgépezet többnyire elektromosan irányítható, bár mindenütt vannak hívei a kézi vezérlésnek is, hiszen a színház élő műfaj, s ha bármilyen változás adódik az előadásban, ahhoz az ember gyorsabban alkalmazkodik, mint a gép. Ugyanezek a hátrányai lehetnek az egyébként szintén beépített elektromos vezérlésű fény- és hangeffektusoknak. A színházépítetők nagyon sok alkatrészt szereztek be tőkés importból. Általában azt lehet mondani, hogy a megék, a városok szívesen hivalkodnak színházukkal. A legdrágább, természetesen anyagokból készült, kicsit túlcimázott belső terek legalábbis ezt a benyomást keltik.

MOLNÁR GABRIELLA